

EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHUS

TEINE OSAKOND

OTSUS

Kaebused nr 9044/17 ja 48545/17
Peep HAVIK vs. Eesti
ja Andres VAIK vs. Eesti

Euroopa Inimõiguste Kohus (teine osakond), olles 12. mail 2020 kokku tulnud komiteena, kuhu kuuluvad
esimees Egidijus Kūris,
kohtunikud Arnfinn Bårdsen,
Darian Pavli
ja *osakonna sekretäri asetäitja* Hasan Bakırcı,
võttes arvesse vastavalt 20. jaanuaril 2017. aastal ja 4. juulil 2017. aastal esitatud eespool nimetatud kaebusi,
võttes arvesse vastustajariigi esitatud seisukohti ja nendele vastuseks esitatud kaebajate seisukohti,
olles pidanud nõu, tegi järgmise otsuse.

ASJAOLUD

1. Esimese kohtuasja kaebaja Peep Havik (edaspidi: esimene kaebaja) on 1963. aastal sündinud Eesti kodanik, kes elab Tallinnas. EIK-is esindas teda Pärnu advokaat M. Tammann.
2. Teise kohtuasja kaebaja Andres Vaik (edaspidi: teine kaebaja) on 1961. aastal sündinud Eesti kodanik, kes elab Tallinnas. EIK-is esindas teda Tallinna advokaat P. Palmiste.
3. Eesti Vabariiki (edaspidi: riik) esindas M. Kuurberg Välisministeeriumist.
4. 20. aprillil 2018. aastal teavitati riiki kaebajate kaebustest artikli 5 lõike 3 alusel ja teise kaebaja kaebusest artikli 3 alusel ning ülejäänud kaebused tunnistati kohtureeglite 54. reegli lõike 3 kohaselt vastuvõetamatuks.

A. Kohtuasja asjaolud

5. Kohtuasja asjaolud, nagu pooled on need esitanud, võib kokku võtta järgmiselt.

1. Esimese kaebaja eelvangistus

(a) Uurimise ajal vahi all viibimine

6. 14. aprillil 2014. aastal pidas politsei esimese kaebaja kinni kahtlustatuna kuritegelikkusse ühendusse kuulumises. Väidetavalt oli ta koos kolme teise isikuga,

sealhulgas teise kaebajaga selle ühenduse juhi järel teisel kohal ja täitis erinevaid ülesandeid ühenduses.

7. 16. aprillil 2014. aastal pidas Harju Maakohtu eeluurimiskohtunik esimese kaebaja ja prokuröri osavõtul istungi ning rahuldab prokuröri taotluse esimese kaebaja vahi alla võtmiseks. Kohtunik uuris kriminaalasja toimikut ja leidis, et on põhjendatud kahtlus, et esimene kaebaja on kuritegelikku ühendusse kuulumise kuriteo toime pannud. Tema seotust ühendusega kinnitasid tõendite kogum, sealhulgas jälitustoimingute protokollid, mis kajastasid ühenduse tegevust ning esimese kaebaja rolli selles ja seotust sellega pikema aja vältel, dokumentaalsed tõendid erinevate kuritegude kohta, mille olid toime pannud ühenduse liikmed, ja muudest kriminaalasjadest saadud toetavad tõendid (vastused rahvusvahelise õigusabi taotlustele, kannatanute ja kahtlustatavate ütlused, läbiotsimisprotokollid jne). Esimese kaebaja eelvangistuse aluste kohta märkis kohtunik, et vabaduses viibides võib ta samasuguste kuritegude toimepanemist jätkata. Seda seisukohta toetas asjaolu, et kahtlustus puudutas pikaajalist kuritegelikku ühendusse kuulumist, samuti toetasid seda ühenduse süstemaatiline ja hästi korraldatud tegevus, ühendusesisene hierarhia, liikmete omavaheline salajane suhtlus ning muud aspektid. Ohtu, et esimene kaebaja jätkab kuritegude toimepanemist, suurendas veelgi asjaolu, et ta oli kahtlustatav ka teises kriminaalmenetluses, mis puudutas kuriteoga saadud vara omastamist. Lisaks leidis maakohus, et vähem piiravat tõkendit kaebajale kohaldada ei saa. Tema alaline elukoht, töökoht, perekond ja varasemate karistuste puudumine ei takistanud tal käitumast viisil, mis tekitas põhjendatud kahtluse, et ta kuulub kuritegelikku ühendusse.

8. 14. mail 2014. aastal jättis kolmeliikmelise kohtukoosseisuga Tallinna Ringkonnakohus esimese kaebaja määruskaebuse tema vahi alla võtmise määruse peale rahuldamata. Ringkonnakohus nõustus maakohtu järeldustega, kuid täpsustas teatud tõendeid põhjendatud kahtluse ja kuritegude toimepanemise jätkumise ohu kohta. Mis puutub tõenditesse, siis viitas ringkonnakohus jälitustoimingute protokollidele ja juhtis tähelepanu sellele, et esimene kaebaja oli koos teise kaebajaga teinud rahalisi sissemakseid ühendusse, ta allub ühenduse juhile ja ta on andnud korraldusi alama astme liikmetele, ta on korrapäraselt andnud otse ühenduse juhile aru erinevate kriminaalsete tegevuste tulemuste ja nendest tegevustest saadud tulu kohta, samuti oli ta organiseerinud rahalise toetuse ühenduse liikmele, kes oli välisriigis vahi alla võetud. Ohu kohta, et esimene kaebaja võib kuritegude toimepanemist jätkata, selgitas ringkonnakohus, et kuritegelikku ühendusse kuulumine on olemuslikult nn elustiilikuritegu. Kuritegelikku ühendust moodustavad isikud on seadnud kuritegude toimepaneku ja kuritegelikust tulust äraelamise oma ühiseks eesmärgiks. Ühest jälitusprotokollist nähtus, et kõnealune ühendus ei hüljanud oma vangistatud liikmeid ja jätkas nende rahalist toetamist ka karistuse kandmise ajal. Seega, kui isik oli ühendusega kord juba liitunud, siis ei pööranud liikmed sellele selga isegi siis, kui neil isiklikult oli probleeme korrakaitseasutustega või kui nad olid pikka aega ühiskonnast eraldatud. See omakorda kinnitas, et lühiajaline vahi all viibimine või kuriteoga seotud süüdistus ei ole midagi sellist, mis oleks sundinud kuritegeliku ühenduse liikme sellest lahkuma. Seega oli alust arvata, et vabaduses viibides jätkaks esimene kaebaja kuritegelikku ühendusse kuulumise kuriteo toimepanekut.

9. Hiljem uuris Harju Maakohus kohtueelse uurimise ajal esimese kaebaja vahi all pidamise põhjendatust seitsmel korral kas enda algatusel (31. oktoobril 2014, 28. novembril 2014, 19. detsembril 2014 ja 19. jaanuaril 2015) või esimese kaebaja taotlusel (17. juunil 2014 ja 2. septembril 2014) või prokuröri taotlusel vahi all pidamise tähtaja pikendamiseks (1. oktoobril 2014). Iga kord peeti istung, millest võtsid osa ka esimene kaebaja ja tema kaitsja. Iga kord põhjendas maakohus põhjalikult põhjendatud kahtlust, et ta oli kõnealuse kuriteo toime pannud. 17. juuni 2014. aasta istungil nõustus esimese kaebaja kaitsja, et põhjendatud kahtlus on tõepoolest olemas. Esimese kaebaja vahi all pidamise aluste kohta selgitas maakohus, miks oli endiselt alust karta, et ta võib vabaduses viibides sama liiki kuritegude toimepanekut jätkata. 28. novembri 2014. aasta ja 19. jaanuari 2015. aasta määrustes esitas Harju Maakohus põhistuse, et esimese kaebaja positsiooni kuritegeliku ühenduse hierarhias ja kuriteo toimepaneku jätkamise ohtu arvestades võib ta hakata tunnistajaid mõjutama, kui ta vahi alt vabaks lasta. Vahi all pidamise kestusega seoses võttis maakohus 2. septembri 2014. aasta määruses ja kõikides järgmistes määrustes arvesse kohtuasja mahtu ja keerukust ning menetluse läbiviimist.

10. Mõnede eespool toodud kohtumääruste konkreetsed nüansid seoses vahi all pidamise aluste, leebema tõkendi kasutamise ning menetluse laadi ja läbiviimisega on välja toodud allpool, kordamata määruste kattuvaid osasid.

11. 17. juuni 2014. aasta määrusega jättis Harju Maakohus rahuldamata esimese kaebaja taotluse vahi all pidamise asendamiseks elektroonilise valvega. Elektrooniline valve ei välistaks ohtu, et ta jätkab kuriteo toimepanekut, sest see piiraks vaid tema liikumisvabadust, aga kõnealust kuritegu saab toime panna ka piiratud liikumisvabaduse korral.

12. 2. septembri 2014. aasta määrusega jättis Harju Maakohus rahuldamata esimese kaebaja taotluse vahi all pidamise asendamiseks elukohast lahkumise keeluga. Kriminaalasja toimikule tuginedes märkis kohtunik muu hulgas, et tegemist on mahuka kriminaalasjaga ja et riik ei ole kriminaalmenetluse läbiviimisel passiivne olnud.

13. 1. oktoobril 2014. aastal rahuldab Harju Maakohus prokuröri taotluse esimese kaebaja kuuekuulise vahi all pidamise tähtaja pikendamiseks. Istungil mõõnis esimene kaebaja, et kriminaalasi on tõepoolest mahukas. Pärast eeluurimise käigu uurimist nõustus maakohus, et tegemist on eriliselt keeruka ja mahuka kriminaalasjaga ning et esimese kaebaja jätkuv vahi all pidamine pärast kuuekuulise tähtaja möödumist on seega õigustatud. Asi puudutas kahtekümmend viit füüsilist isikut ja kahte juriidilist isikut. Menetluse eesmärk oli koguda ja uurida tõendeid kuritegeliku ühenduse loomise, arendamise, liikmelisuse, struktuuri, juhtimise ja hierarhia kohta, samuti selle ühenduse nimel või poolt või huvides toime pandud kuritegude kohta. Kriminaalasja toimikust nähtus, et pidevalt tehti arvukaid uurimistoiminguid ja kohtueelse uurimise ajal põhjendamatuid seisakuid ei esinenud. Maakohus märkis veel, et kolme isiku, kelle asukoht oli teadmata või kes kandsid karistust välisriigis, vastu esitatud süüdistus eraldati põhiasjast kiire ja tõhusa menetluse tagamiseks.

(b) Vahi all pidamine kohtumenetluse ajal

14. 19. märtsi 2015. aasta määrusega andis Harju Maakohus esimese kaebaja koos teise kaebaja ja veel kahekümne nelja füüsilise isiku ning kahe juriidilise isikuga kohtu alla. Esimest kaebajat süüdistati kuritegeliku ühenduse juhtimises ja kuritegeliku ühenduse poolt väljapressimises. Enne määruse tegemist pidas maakohus 2. ja 19. märtsil 2015. aastal kaks eelistungit, kus muu hulgas käsitleti tema vahi all pidamist. Maakohus jättis esimese kaebaja ja veel neli süüdistatavat vahi alla. Maakohus viitas jätkuvale põhjendatud kahtlusele seoses esimese kaebaja rolliga kuritegelikus ühenduses ning jätkuvale ohule, et ta ei katkestaks seotust selle kuritegeliku ühendusega.

15. Hiljem kontrolliti esimese kaebaja vahi all pidamise põhjendatust kuuel korral: 18. septembri 2015. aasta, 14. märtsi 2016. aasta (määruskaebus lahendatud 14. aprilli 2016. aasta määrusega), 6. septembri 2016. aasta (määruskaebus lahendatud 4. oktoobri 2016. aasta määrusega), 6. jaanuari 2017. aasta (määruskaebus lahendatud 10. märtsi 2017. aasta määrusega), 17. märtsi 2017. aasta (määruskaebus lahendatud 19. aprilli 2017. aasta määrusega) ja 19. septembri 2017. aasta määruses kohtu enda algatusel või esimese kaebaja taotlusel vahi all pidamise asendamiseks elektroonilise valvega. Harju Maakohus märkis alati, et põhjendatud kahtlus, et esimene kaebaja oli kuriteod, milles teda süüdistati, toime pannud, ei ole ära langenud. Esile ei olnud kerkinud uusi asjaolusid, mis oleksid seda järeldust muutnud. Esimese kaebaja vahi all pidamise aluste kohta märkis maakohus, et ta oli kõnealusesse kuritegelikku ühendusse kuulunud juba pikka aega ja ta oli seal võimupositsioonil, juhtides ühenduse Põhja-Eesti allstruktuuri. Maakohus viitas kuritegelikku ühendusse kuulumisele kui nn elustiilikuriteole ning leidis, et liikmed ei hülga ühendust ka siis, kui satuvad korrakaitseasutuste huviorbiiti. Sellest tulenevalt leidis maakohus, et esimene kaebaja võib vabaduses kuritegude toimepanekut jätkata. Seda tõenäosust suurendas veelgi asjaolu, et ta oli vahepeal teises kriminaalmenetluses narkootilise aine suures koguses ebaseadusliku käitlemise eest osavõtjana kohtu alla antud. Maakohus hindas ka kriminaalmenetluse pikkust ja läbiviimist (välja arvatud 6. jaanuari 2017. aasta määruses, mis käsitles elektroonilist valvet) ning kritiseeris esimese ja teise kaebaja kaitsjate käitumist menetluses.

16. Mõnede eespool toodud asjaomaste kohtumääruste konkreetset nüansid on välja toodud allpool, kordamata määruste kattuvaid osasid.

17. 18. septembri 2015. aasta määruses leidis Harju Maakohus muu hulgas, et lisaks ohule, et esimene kaebaja võib kuritegude toimepanekut jätkata, võib ta ka hakata tunnistajaid ja vabaduses viibivaid kaassüüdistatavaid mõjutama. Oht tulenes tema eeldatavast juhtpositsioonist ühenduses ja asjaolust, et tunnistajad ja kaassüüdistatavad ei olnud veel kohtus tunnistusi andnud; ohtu, et esimene kaebaja võib tunnistajaid ja kaassüüdistatavaid mõjutada, käsitleti ka 14. märtsi 2016. aasta, 6. septembri 2016. aasta ja 17. märtsi 2017. aasta määrustes. Kriminaalasja uurimise kiiruse kohta märkis maakohus, et kohtueelses uurimises ja kohtumenetluses võeti arvesse sekkumist esimese kaebaja õigusesse vabadusele ning asja mahukust ja keerukust arvestades viidi need läbi kiiresti. Maakohus märkis ka, et kohus oleks võinud asja arutamisega alustada kaks kuud varem, kuid see ei sobinud kaitsjatele.

18. 14. märtsi 2016. aasta määruses märkis Harju Maakohus taas kord kohtuasja erilist keerukust ja mahukust, mis õigustasid esimese kaebaja pikaajalist vahi all pidamist. Menetluse käigu kohta selgitas maakohus üksikasjalikult, kuidas 2015. aasta septembrist alates olid kaitsjad kasutanud viivitamisstrateegiat, esitades erinevaid taotlusi ja edasikaebusi. Maakohus selgitas ka, et kuigi pikaajaline vahi all pidamine on esimese kaebaja õiguste tõsine piiramine, siis seda õigustab avalik huvi avaliku julgeoleku kaitsmiseks; kuritegelike ühenduste olemasolu ja toimimine kahjustavad seda julgeolekut rohkem kui üksikute kuritegude toimepanek. Organiseeritud kuritegevusest tuleneva ohu mastaapi arvestades on selles süüdistatavate isikute pikaajaline vahi all pidamine õigustatud; sama põhjendust korrati ka 6. septembri 2016. aasta ja 17. märtsi 2017. aasta määrustes. Esimene kaebaja kaebas selle määruse edasi, aga 14. aprillil 2016. aastal jättis ringkonnakohus selle muutmata ning 28. juunil 2016. aastal jättis Riigikohus ringkonnakohtu määruse peale esitatud määruskaebuse menetlusse võtmata.

19. 6. septembri 2016. aasta määruses leidis Harju Maakohus, et esimese kaebaja jätkuv vahi all pidamine on õigustatud. Maakohus märkis, et selleks ajaks süüdistati teda ka narkootikumidega seotud kuriteos ning see asjaolu ei kahandanud, vaid pigem suurendas kuritegude toimepaneku jätkumise tõenäosust. 4. oktoobril 2016. aastal jättis ringkonnakohus selle määruse muutmata, kinnitades maakohtu põhjendusi ja lisades, et esimese kaebaja kaitsja ei olnud ametivõimudele ühtegi menetluse läbiviimisega seotud etteheidet teinud. 12. detsembril 2016. aastal jättis Riigikohus ringkonnakohtu määruse peale esitatud määruskaebuse menetlusse võtmata.

20. 17. märtsi 2017. aasta määruses hindas Harju Maakohus menetluse pikkust EIK-i praktikas välja kujunenud kriteeriumide alusel. Kõige olulisem on, et maakohus uuris menetlusosaliste ja ametivõimude käitumist. Maakohus viitas oma varasematele järeldustele seoses kaitsjate viivitamistaktikaga. Maakohus lisas ka üksikasjaliku selgituse menetluse jätkumise kohta pärast 13. oktoobrit 2016. aastal, mil kohtukoosseisus tuli ootamatult muutusi teha ja kohtuasja arutamine pidi otsast peale hakkama. Maakohus selgitas üksikasjalikult ka oma otsust mitte jätkata kõikide enne kohtukoosseisu muutumist uuritud tõendite vahetut uurimist ning jätkata veel avaldamata tõendite uurimisega (vt täpsemalt punkte 54–57 allpool). Kokkuvõtteks leidis maakohus, et 17. märtsiks 2017. aastal ei olnud menetlus kestnud niivõrd kaua, et tingida esimese kaebaja vabastamine. 19. aprillil 2017. aastal jättis ringkonnakohus nimetatud määruse peale esimese kaebaja esitatud määruskaebuse rahuldamata. 24. mail 2017. aastal jättis Riigikohus ringkonnakohtu määruse peale esitatud määruskaebuse menetlusse võtmata.

21. 13. oktoobril 2017. aastal mõistis Harju Maakohus esimese kaebaja kokkuleppemenetluses süüdi kuritegelikku ühendusse kuulumises ja kuritegeliku ühenduse poolt väljapressimises. Maakohus mõistis talle karistuseks nelja aasta ja kuue kuu pikkuse vangistuse ning märkis, et tema karistuse kandmise alguseks tuleb lugeda tema vahistamist 14. aprillil 2014. aastal.

2. Teise kaebaja eelvangistus

(a) Uurimise ajal vahi all viibimine

22. Teisel kaebajal on 1992. aasta õnnetusest saati osaline spastiline tetraparees ja ta liigub ratastoolis.

23. 14. aprillil 2014. aastal pidas politsei teise kaebaja kinni kahtlustatuna kuritegeliku ühenduse juhtimises, rahapesus, dokumentide võltsimises ja maksukuriteole kaasaaitamises. Väidetavalt juhtis ta esimese kaebaja asja keskmes oleva kuritegeliku ühenduse Lõuna-Eesti allstruktuuri.

24. 14. aprillil 2014. aastal pidas Tartu Maakohtu eeluurimiskohtunik teise kaebaja ja tema kaitsja osavõtul istungi ning rahuldab prokuröri taotluse teise kaebaja vahi alla võtmiseks. Kohtunik vaatas läbi kriminaalasja toimiku ja teise, nimetatud ühenduse tegevust muudes piirkondades puudutava kriminaalasja (milles esimene kaebaja oli kahtlustatav) toimiku. Kohtunik leidis, et oli põhjendatud kahtlus, et teine kaebaja on toime pannud kuritegeliku ühenduse juhtimise kuriteo ja teised kuriteod, milles teda kahtlustati. Tema seotust selle ühendusega kinnitasid tõendid, mis sisaldasid varjatud jälgimise protokolle, millest nähtusid ühenduse tegevus, tema roll selles ja tema seotus sellega pikema aja vältel, dokumentaalseid tõendeid, eksperdiarvamust, läbiotsimisprotokolle ja tõendite uurimisi. Teise kaebaja vahi alla võtmise aluste kohta märkis kohtunik, et vabaduses viibides võib ta kuritegude toimepanemisega jätkata. Seda järeldust toetas tema käitumisviis pika aja vältel, tema positsioon ühenduse hierarhias ja tema elatustase. Tõenditest nähtus, et teise kaebaja tavapärane elatustase ei vastanud tema ametlikule sissetulekule, mis koosnes puudega isiku toetusest; seega pidi tema sissetulek tulema kriminaalsest tegevusest, millega ta võib oma tavapärase elatustaseme säilitamiseks jätkata.

Kohtunik võttis arvesse teise kaebaja puuet ja asjaolu, et ta saab ringi liikuda vaid ratastoolis. Isegi nende asjaolude valguses ei takistaks vähem piirav tõkend uute kuritegude toimepanekut. Tema puue ei olnud ohtu seadnud ega kahjustanud tema väidetavalt kõrget positsiooni kriminaalses keskkonnas, milles ta elas. Tartu vanglal olid kõik vajalikud võimalused ratastoolis isikute kinnipidamiseks, samuti sellise puudega isikute majutamise varasem kogemus. Teine kaebaja oli enne üksi hakkama saanud, tal puudus alaline hooldaja. Maakohus võttis arvesse ka tema vajadust teatud liiki ravimeid võtta. Maakohus selgitas, et vanglal on meditsiiniosakond ja meditsiinitöötajad, mistõttu saab vangla tagada talle vajaliku meditsiiniabi.

25. Tartu Maakohus ja Harju Maakohus kontrollisid teise kaebaja eeluurimise ajal vahi all pidamise põhjendatust kuuel korral: 30. aprilli 2014. aasta ja 25. novembri 2014. aasta määruses (määruskaebus lahendatud 6. jaanuari 2015. aasta määrusega) seoses teise kaebaja taotlusega vahi all pidamise asendamiseks elektroonilise valvega, 3. oktoobri 2014. aasta määruses seoses vahi all pidamise kuuekuulise tähtaja pikendamisega (määruskaebus lahendatud 31. oktoobri 2014. aasta määrusega) ja kohtute enda algatusel 3. novembri 2014. aasta, 2. detsembri 2014. aasta ja 29. detsembri 2014. aasta määruses. Iga kord peeti istung, millest võtsid osa ka esimene kaebaja ja tema kaitsja. Kõikidel kordadel viidati konkreetsetele tõenditele ja määrused sisaldasid üksikasjalikke järeldusi seoses jätkuvalt põhjendatud kahtlusega, et teine kaebaja on kuriteod, milles teda kahtlustati, toime pannud. Vahi all pidamise alustega seoses tuginesid kohtud eelkõige kuritegude jätkuva toimepaneku ohule. Selles kontekstis viitasid nad muu hulgas sellele, et teise kaebaja kuulumine kuritegelikku ühendusse on nn elustiilikuritegu, mis tagab teatud sissetuleku ja mis ei lõpe isegi siis, kui isik satub kriminaaluurimise alla. Leiti, et vabaduses viibides võib ta jätkata kuritegeliku

ühenduse allstruktuuri vahetut juhtimist. Põhjendustes viitasid maakohtud kuritegeliku ühenduse üldisele olemusele, uurimise all oleva konkreetse ühenduse toimimisele toimikus olevate tõendite põhjal ja teise kaebaja positsioonile ühenduses. Maakohtud viitasid ka tema varasemale elustiilile, pikaajalisele tegevusele kuritegeliku ühenduse allstruktuuri juhina, varasematele süüdimõistmistele ja sotsiaalsele keskkonnale, mis koosnes peamiselt kuritegevusele kalduvatest isikutest. Määrustes, millega maakohtud keeldusid tema vahi all pidamist elektroonilise valvega asendamast, leidsid maakohtud, et elektrooniline valve ei takistaks teist kaebajat sama liiki kuritegusid, milles teda kahtlustati (kuritegeliku struktuuri juhtimine, korralduste andmine, plaanide tegemine, ülesannete jagamine jne), jätkuvalt toime panemast, sest ta saab seda teha kodunt lahkumata.

Määrustes lükati ümber ka teise kaebaja argumendid, et teda ei saa tema puude tõttu vahi all pidada ja et vanglad ei suuda talle vajalikku abi osutada. Maakohtud märkisid, et ravi ja vajalikud ravimid on vanglas kättesaadavad ja et talle on tagatud tema tervises seisundile vastav hoolitsus.

Seoses vahi all pidamise pikkusega märkisid maakohtud (välja arvatud 30. aprilli 2014. aasta ja 25. novembri 2015. aasta määrustes, mis käsitlesid elektroonilist valvet) kriminaalasja erilist keerukust ja mahukust ning leidsid, et uurimisasutused ei ole asja menetlemisel passiivsed olnud ega oluliste uurimistoimingute tegemisega viivitanud.

26. Mõnede eespool toodud asjaomaste kohtumääruste konkreetsed nüansid on välja toodud allpool, kordamata määruste kattuvaid osasid.

27. 30. aprilli 2014. aasta määruses, millega Tartu Maakohus jättis rahuldamata teise kaebaja taotluse vahi all pidamise asendamiseks elektroonilise valvega, võttis maakohus arvesse tema puuet, meditsiinilisi vajadusi ja konkreetseid kaebusi elamistingimuste teatud aspektide kohta Tartu vanglas. Maakohus märkis, et teise kaebaja istungil antud ütluste järgi kontrollisid arstid tema tervist, kui ta vanglasse saabus, samuti võtsid nad temalt proove ja määrasid ravi; tagatud oli järelevalve ööpäev läbi ja ta sai vajaduse korral kasutada kutsunginuppu. Lisaks tegi Tartu vangla ettepaneku viia ta üle veelgi paremate tingimustega uuemasse Viru vanglasse. Kohtunik leidis jälle, et teise kaebaja puue ja ratastooli kasutamine ei välista tema vahi all pidamist.

28. 3. oktoobri 2014. aasta määrusega rahuldab Harju Maakohus prokuröri taotluse teise kaebaja vahi all pidamise kuuekuulise tähtaja pikendamiseks. Selleks ajaks hõlmas põhjendatud kahtlus kuriteo toimepaneku kohta ka inimkaubanduse kuritegu. Kahtlustati, et vähemalt alates 2007. aastast sundis teine kaebaja koos veel ühe kahtlustatavaga M. T.-d töötama piiramatu arv tunde selle eest tasu saamata ning nad väärkohtlesid teda vaimselt ja füüsiliselt, kui ta ei täitnud teise kaebaja korraldusi. Teise kaebaja vahi all pidamise aluste kohta leidis maakohus, et lisaks kuritegude toimepaneku jätkumise ohule on võimalik, et ta võib takistada õigusemõistmist, eelkõige tunnistajate mõjutamisega. See maakohtu järeldus põhineb kannatanu M. T. suhtes kasutatud vägivallal, teise kaebaja autoriteedil ja võimul teda ümbritsevas kriminaalses keskkonnas ning asjaolul, et ta oli enda vastutusest vabastamiseks esitanud ametivõimudele võltsitud dokumente.

29. Vastuseks teise kaebaja kaitsja argumendile, et teise kaebaja tervises seisundi tõttu tuleb ta vabastada, märkis Harju Maakohus 3. novembril 2014. aastal, et teise

kaebaja puue ei ole selline, mis välistaks tema vahi all pidamise. Kohtule esitatud tõenditest nähtus, et puue ei olnud takistanud tal tegemast pikki jalutuskäike tingimustes, mis ei olnud liikumispuudega isikutele kohased, ega kasutamast füüsilist vägivalda täie tervise juures oleva täiskasvanu suhtes. Veel leidis maakohus, et teise kaebaja varasemat käitumismustrit ja süüdimõistmisi ning tema mõttemaailma, kriminaalset autoriteeti ja võimu arvestades suutis ta teisi oma tahtele allutada, mis annab alust arvata, et vabaduses viibides võib ta tunnistajaid mõjutada. Neid argumente korrati suuresti ka Harju Maakohtu 2. detsembri 2014. aasta ja 29. detsembri 2014. aasta määrustes.

30. 6. jaanuaril 2015. aastal jättis Tallinna Ringkonnakohus Harju Maakohtu 25. novembri 2014. aasta määruse muutmata. Ringkonnakohus ei nõustunud teise kaebaja kaitsja argumendiga, et teine kaebaja tuleks tervislikel põhjustel vabastada. Tema kaitsja esitas kohtule eraviisilise kirja, mille vangla arst oli talle saatnud. Arst kirjutas, et teine kaebaja vajab rehabilitatsiooniteenust (massaaž, elektriravi, vesiravi), mida vanglas ei saa osutada, ja et sellise ravi puudumine võib vähendada tema vanglas hakkamasaamise tõenäosust. Ringkonnakohtu hinnangul ei olnud see kiri ametlik ega objektiivne hinnang selle kohta, kas isik suudab vanglas olla. Ringkonnakohus tugines vanglate keskadministratsiooni selgitustele nimetatud kirja olemuse ja vanglas osutatavate tervishoiuteenuste kohta. Ühtlasi rõhutas ringkonnakohus, et asjaomaste õigusaktide alusel on kinnipeetavatele arstiabi tagatud. Kui isik vajab ravi, mida vanglas ei ole võimalik osutada, siis suunatakse ta eriarstiabiteenuse osutaja juurde. Mis puutub konkreetsesse rehabilitatsiooniteenusesse, siis peab vangla hindama, kas on vanglatingimustesse sobivaid alternatiive või tuleb teine kaebaja selle teenuse saamiseks vanglavälise teenuseosutaja juurde suunata. Veel märkis ringkonnakohus, et vangla juhtkond oli omal algatusel suunanud teise kaebaja vanglasse, kus olid puuetega isikute jaoks kõige sobilikumad tingimused. Talle tagati arstlik järelevalve ööpäev läbi, vajalikud ravimid ja arsti suunamisel eriarstiabi. Tal oli spetsiaalselt tema vajaduste järgi kohandatud voodi ning puuetega isikutele kohandatud tualett kambris. Riigikohus jättis Tallinna Ringkonnakohtu määruse peale teise kaebaja esitatud määruskaebuse menetluse võtmata.

(b) Vahi all pidamine kohtumenetluse ajal

31. 19. märtsi 2015. aasta määrusega andis Harju Maakohus teise kaebaja kohtu alla ja otsustas ta vahi alla jätta. Teda süüdistati kuritegeliku ühenduse juhtimises, inimkaubanduses, rahapesus, dokumendi võltsimises ja võltsitud dokumendi kasutamises. Enne määruse tegemist pidas maakohus kaks eelistungit. 2. märtsi 2015. aasta istungil esitas teise kaebaja kaitsja taotluse (mis oli teise kaebaja kaitseaktis juba märgitud) teise kaebaja suhtes kohtumeditiinilise ekspertiisi tegemiseks, et teha kindlaks, kas tema terviseseisund võimaldab tal kohtuistungitel osaleda. 19. märtsi 2015. aasta istungil arutati teise kaebaja vahi all pidamise jätkumist. Määruses viitas maakohus sisuliselt jätkuvale põhjendatud kahtlusele, et ta on kuriteod, milles teda süüdistatakse, toime pannud, ning ohule, et ta võib kuritegude toimepanekut jätkata.

32. Teise kaebaja vahi all pidamise põhjendatust kontrolliti kohtumenetluse jooksul seitsmel korral: 18. juuni 2015. aasta istungil, 18. septembri 2015. aasta määruses (määruskaebus lahendatud 5. novembri 2015. aasta määrusega),

14. märtsi 2016. aasta määruses (määruskaebus lahendatud 20. aprilli 2016. aasta määrusega), 6. septembri 2016. aasta määruses (määruskaebus lahendatud 4. oktoobri 2016. aasta määrusega), 6. jaanuari 2017. aasta määruses (määruskaebus lahendatud 8. veebruari 2017. aasta määrusega), 17. märtsi 2017. aasta määruses (määruskaebus lahendatud 17. aprilli 2017. aasta määrusega) ja 19. septembri 2017. aasta määruses, millega otsustati tema vabastamine. Iga kord peeti teise kaebaja ja tema kaitsja osavõtul istung enne, kui Harju Maakohus otsuse tegi. Igas määruses kinnitas maakohus põhjendatud kahtluse olemasolu, et teine kaebaja on kuriteod toime pannud, ja viitas ohule, et ta võib kuritegude toimepanekut jätkata ja tunnistajaid mõjutada. Maakohus hindas ja lükkas ümber ka tema väited, et ta tuleks vabastada, sest tema tervis välistab kinnipidamise, kinnipidamisasutus ei suuda osutada talle vajalikku arstiabi ning tema vahi all pidamine on tema puuet arvestades ülemäära pikaks muutunud. Harju Maakohus määras kolm kohtumeditiinilist ekspertiisi seoses teise kaebaja tervises seisundi ning kohtuistungitel osalemise ja vabadusekaotusliku karistuse kandmise suutlikkusega. Sõltumatud kohtumeditiini eksperdid koostasid kolm akti 1. juunil 2015. aastal, 21. juulil 2016. aastal ja 11. mail 2017. aastal ning andsid kohtus suulisi tunnistusi. Seoses kinnipidamise pikkusega hindasid kohtud menetluse üldist käiku, tõid esile asja märkimisväärse mahukuse ja keerukuse ning leidsid, et menetluses ei ole esinenud olulisi viivitusi.

33. Mõnede eespool toodud asjaomaste kohtumääruste konkreetset nüansid ja kohtumeditiinilise ekspertiisi aktid on välja toodud allpool, kordamata kohtumääruste kattuvaid osasid.

34. Enne 1. juuni 2015. aasta kohtumeditiinilise ekspertiisi akti koostamist vaatas kaheliikmeline ekspertide koosseis teise kaebaja isiklikult üle ning tutvus tema tervisekontrolli kaartide ja muude erinevate dokumentidega. Ekspertid tegid kindlaks, et tema tervis võimaldab tal kohtuistungitel osaleda, kui ta saab ratastoolis olla ja kui talle tagatakse vaheajad siis, kui ta neid vajab. Ekspertide hinnangul võimaldab tema tervis ka vabadusekaotuslikku karistust kanda, kui kinnipidamisasutus osutab talle hügieeniprotseduuride tegemisel, riietumisel ja ringi liikumisel abi.

35. 11. juuni 2015. aasta istungil toodi teise kaebaja jaoks kohtusaali spetsiaalne meditsiiniline voodi, mille kohta teine kaebaja alguses leidis, et selle kasutamine on alandav, kuid hiljem nõustus voodi kohtusaalis olemisega.

36. 18. juuni 2015. aasta kohtuistungil otsustas maakohus vahi all pidamist teise kaebaja taotletud kodust lahkumise keeluga mitte asendada. Maakohus kuulas ära ekspertiisiakti koostanud kaks eksperti ja Tallinna vangla, kus teist kaebajat oli alates 2015. aasta märtsist vahi all peetud, koosseisulise füsioterapeudi. Teine kaebaja ja tema kaitsja esitasid neile küsimusi, sama tegi ka prokurör. Ekspertid selgitasid, et teise kaebaja diagnoose arvestades ei oleks tema tervis vabaduses viibides palju erinev ning puudus igasugune kahtlus, et ta ei ole piisavat ravi saanud. Vangla füsioterapeut selgitas, et füsioterapeudi osutatav teenus sisaldab patsiendi seisundi hindamist, personaalse treeningkava koostamist kodus harjutuste tegemiseks ja nõustamist. Lisaks hindab tegevusterapeut igapäevast tegevust, abistab patsienti meditsiiniseadmete valimisel ja tema elukoha mugandamisel ning annab nõu, kuidas harjutusi paremini teha. Nende teenuste kasutamine põhineb patsiendi motivatsioonil ja osalemisel. Vangla füsioterapeut aga märkis, et teise

kaebaja üldine suhtumine nendesse teenustesse oli negatiivne. Veel selgitas ta, et teisel kaebajal on kõikides vanglates olnud meditsiinilise voodiga ühekohaline kamber, mida kohandati, et ta saaks näiteks ratastoolist voodisse ja tualetti. Talle pakuti abilist, aga ta keeldus. Viimasena märkis füsioterapeut, et teise kaebaja tervisekontrolli kaartide järgi anti talle 2012. aastal juhtnööre harjutuste iseseisvaks tegemiseks. Ta kinnitas, et neid harjutusi saab teha ühekohalises vanglakambris.

37. 18. septembri 2015. aasta määruses leidis Harju Maakohus, et teise kaebaja tervis ei välista tema vahi all pidamist. Maakohus tugines varasemale eksperdihinnangule, vangla juhtkonna seadusest tulenevale kohustusele tagada kinnipeetavatele piisavad meditsiiniteenused ning seoses kaebajale osutatud konkreetsete teenustega 16. septembri 2015. aasta kohtuistungil uuritud tõendite. Nende tõendite järgi käis juulis ja augustis kaebaja juures taastusraviõde. Alguses ei olnud teine kaebaja koostööaldis ja väitis, et ta on oma puudega elanud nii kaua, et teab, milliseid harjutusi teha, aga lõpuks oli nõus koos õega teatud harjutusi tegema. Tõenditest nähtus ka see, et lisaks meditsiinilisele voodile ja kohandatud tualetile, mis olid teise kaebaja jaoks juba olemas, sai ta pedaalrenažööri jalaharjutuste tegemiseks, jalavannide tegemise varustuse ja lisatoitu. Seoses tema vahi all pidamise kestusega hindas maakohus menetluse üldist käiku ja juhtis tähelepanu asjaolule, et maakohus oli asja arutamiseks valmis olnud juba aprillis, kuid kaitsjate tiheda ajakava tõttu tuli kohtuistungid juunikuusse edasi lükata.

38. Teine kaebaja kaebas Harju Maakohtu määruse edasi ja Tallinna Ringkonnakohus avaldas 5. novembri 2015. aasta määruses teise kaebaja vanglatingimuste kohta, et kõnealusel ajal hoiti teda puudega isikutele kohandatud kambris. Kambris oli 14 m² ja selles sai ratastooliga ringi liikuda. Kambris oli kohandatud ratastooli laiuse järgi. Kambrist oli eemaldatud pink, et teine kaebaja saaks laua taga süüa. Nari oli eemaldatud ja selle asemele oli paigaldatud spetsiaalne meditsiiniline voodi. Kambris olev tualett oli kohandatud selliselt, et ratastoolis olev isik saaks seda kasutada – ukseava oli laiemaks tehtud ja põrandat oli tasandatud ning paigaldatud olid spetsiaalsed ohutust tagavad käetoed. Vanglakambris olev dušš oli varustatud spetsiaalse istmega puudega isikute jaoks. Teise kaebaja isiklikud esemed, valamu ja vajalikud elektriseadmed olid käeulatuses ning neid sai ratastoolis olles kasutada. Kambris olevat televiisorit sai kasutada puldi abil. Kambrist õues olevale jalutusväljakule sai teine kaebaja minna iseseisvalt, vajaduse korral abistati teda üle lävepakkude. Väljaku tasane pind võimaldas ratastooliga seal kerge vaevata ringi liikuda. Maakohus märkis ka, et teine kaebaja ei esitanud vangla juhtkonnale ühtegi kaebust ega taotlust seoses oma spetsiifiliste kinnipidamistingimustega. 15. detsembril 2016. aastal jättis Riigikohus Tallinna Ringkonnakohtu määruse peale teise kaebaja esitatud määruskaebuse menetluse võtmata.

39. 14. märtsi 2016. aasta määruses nimetas Harju Maakohus, et kaebaja käsutusse oli antud treeningseadmeid ja ta oli teinud õe juhendamisel harjutusi. Näib, et ta nõudis teatud liiki taastusravi, mis ei eelda tema aktiivset osalemist (näiteks massaaži), ning ta pingutas spetsialistide soovitatud harjutuste tegemisel minimaalselt. Tema dieeti kohandati. Menetluse pikkuse kohta tõi maakohus üksikasjalikult välja 2015. aasta septembrist alates kaitsjate kasutatud viivitamisstrateegia – erinevate taotluste ja edasikaebuste esitamine. Maakohus nimetas ka avalikku huvi avaliku julgeoleku – mida kuritegelike ühenduste

olemasolu ja toimimine kahjustavad – kaitsmiseks kui ühte erilistest asjaoludest, mis õigustab teise kaebaja pikendatud vahi all pidamist (sama põhjustust vt esimese kaebaja asjas punktis 18 eespool; avalikule huvile viidati ka hilisemates, 6. septembri 2016. aasta ja 17. märtsi 2017. aasta määrustes seoses teise kaebajaga). Teine kaebaja kaebas selle määruse edasi, aga 20. aprillil 2016. aastal jättis Tallinna Ringkonnakohus selle muutmata ning 6. juunil 2016. aastal jättis Riigikohus ringkonnakohtu määruse peale teise kaebaja esitatud määruskaebuse menetlusse võtmata.

40. Teine kohtumediitsiinilise ekspertiisi akt esitati 21. juulil 2016. aastal. Selles leiti, et teine kaebaja on võimeline kohtuistungitel osalema, kui ta on ratastoolis ja kui kohtuistungil jooksul tehakse vaheaegu. Asjaomaste ekspertide hinnangul oli ta ka võimeline vanglakaristust kandma, kui talle tagatakse tasakaalustatud dieet ja korrapärased neuroloogi konsultatsioonid ning kui peetakse kinni neuroloogi ja taastusraviarsti koostatud ravi- ja taastusravikavast.

41. Harju Maakohus tugines sellele aktile oma 6. septembri 2016. aasta määrukses (mille Tallinna Ringkonnakohus 4. oktoobri 2016. aasta määrukses muutmata jättis), milles leidis, et teise kaebaja jätkuv vahi all pidamine on õigustatud. Harju Maakohus leidis ja Tallinna Ringkonnakohus nõustus, et lisaks kuritegude toimepaneku jätkumise ja tunnistajate mõjutamise ohule oli tekkinud põgenemisoht, mis õigustas vahi all pidamise jätkumist veelgi. Maakohus jõudis sellele järeldusele menetlusseisu silmas pidades, võttes arvesse, et mitmed kaassüüdistatavad, sealhulgas kuritegeliku ühenduse juht olid juba kokkuleppemenetluse valinud, nad olid süüdi mõistetud ja neile olid üsna karmid karistused määratud. 12. detsembril 2016. aastal jättis Riigikohus ringkonnakohtu määruse peale teise kaebaja esitatud määruskaebuse menetlusse võtmata.

42. 17. märtsi 2017. aasta määrukses kordas Harju Maakohus, et teise kaebaja poolt kuritegude jätkuva toimepaneku ja tunnistajate mõjutamise oht annab aluse tema vahi all pidamiseks, ning märkis, et selles menetlusstaadiumis ei ole tunnistajaid üle kuulatud. Maakohus lisas ka üksikasjaliku selgituse menetluse jätkumise kohta pärast 13. oktoobrit 2016. aastal, mil kohtukoosseisus tuli ootamatult muutusi teha ja kohtuasja arutamine pidi otsast peale hakkama (vt punkti 20 eespool ja punkte 54–57 allpool). 17. aprillil 2017. aastal jättis ringkonnakohus nimetatud määruse peale teise kaebaja esitatud määruskaebuse rahuldamata. 5. juunil 2017. aastal jättis Riigikohus ringkonnakohtu määruse peale esitatud teise kaebaja määruskaebuse menetlusse võtmata.

43. 11. mail 2017. aastal esitati kolmas kohtumediitsiinilise ekspertiisi akt. Enne akti koostamist tutvus asjaomane ekspert teise kaebaja ravidokumentidega ja teise kaebajaga isiklikult. Ekspertiisi hinnangul ei välistanud tema tervises seisund kohtuistungitel osalemist eeldusel, et talle võimaldatakse pause, et leevendada valu, mida ta võib pikka aega istuvas asendis olemise tõttu tunda. Ekspertiisi arvates oli ta ka võimeline vanglakaristust kandma, kui arvestatakse tema vajadusega täiendava abi järele.

44. Eelmised kohtumediitsiinilise ekspertiisi aktid koostanud eksperdid kuulati Harju Maakohus üle 30.–31. mail 2017. aastal ning teine kaebaja ja tema kaitsja said neid küsitleda.

45. 19. septembril 2017. aastal lõpetas Harju Maakohus teise kaebaja vahi all pidamise ja andis korralduse tema vabastamiseks. Selleks ajaks oli teda vahi all

peetud kolmes erinevas vanglas – Tallinna vanglas, Tartu vanglas ja Viru vanglas. Maakohus kordas, et endiselt oli põhjendatud kahtlus, et ta on kuriteo toime pannud, ja et põhimõtteliselt oleks tema vahi all pidamine endiselt õigustatud. Ent juba vahi all viibitud aega arvestades kaalusid vahi all pidamise jätkumise üles järgmised terviseiga seotud asjaolud: kehalise tervise säilitamise suurem tõenäosus vabaduses, soov vältida tema transportimist vanglast, kus ta viibis, kohtumaja kinnipidamiskohta ja tagasi, mille tagajärjeks oleks tema füüsiline kurnatus ja lõpuks vajadus pidada lühemaid kohtuistungeid.

46. 13. oktoobril 2017. aastal mõistis Harju Maakohus teise kaebaja – kes oli kokkuleppemenetluse kasuks otsustanud – süüdi kuritegelikku ühendusse kuulumises, inimkaubanduses, rahapesus, dokumendi võltsimises ja võltsitud dokumendi kasutamises. Maakohus mõistis talle karistuseks kolme aasta, viie kuu ja seitsme päeva pikkuse vangistuse ning kuna võeti arvesse tema vahi all oldud aega, siis loeti, et ta on oma karistuse ära kandnud.

3. Kriminaalmenetluse läbiviimine kaebajate eelvangistuses viibimise ajal

(a) Kohtueelne uurimine

47. 11. jaanuaril 2013. aastal alustas Keskkriminaalpolitsei karistusseadustiku §-i 255 lg 1 alusel kriminaalmenetluse.

48. Mõlemad kaebajad võeti 14. aprillil 2014. aastal vahi alla.

49. 18. septembril 2014. aastal esimese kaebaja ja teise kaebaja kriminaalasjad ühendati. Kriminaalasjaga ühendati veel viis kriminaalasja seoses isikutega, keda kahtlustati kõnealusesse kuritegelikku ühendusse kuulumises. Ühendatud kriminaalasi puudutas kahtekümmend viit füüsilist isikut ja kahte juriidilist isikut. Kohtueelses menetluses koguti ühtekokku kuuskümmend kaks köidet materjali.

50. 28. jaanuaril 2015. aastal saatis prokuratuur kahtekümmend kaheksat isikut, sealhulgas kaebajaid puudutava süüdistusakti Harju Maakohtusse.

(b) Kohtumenetlus

51. 19. märtsil 2015. aastal andis Harju Maakohus kaebajad koos kahekümne kuue teise isikuga kohtu alla. Kaebajate vahi all pidamine jätkus. Enne seda tegeles maakohus veebruaris ja märtsis õigusabi taotlustega ning pidas kaks eelistungit ja kaitsjad esitasid kaitseakti. Kõikide süüdistatavate kaitsjate soove arvestades määras maakohus 19. märtsi 2015. aasta määrusega kohtuistungite toimumise ajad 2015. aasta juunist 2016. aasta juunini. Maakohus tegi ettepaneku pidada istungeid ka 2015. aasta aprillis, aga süüdistatavate kaitsjatel ei olnud enne juunikuud vaba aega. 2015. aasta juunis tegi maakohus ettepaneku pidada istungeid juuni lõpus, aga kaitsjad ei olnud nõus enne 2015. aasta septembrit istungit pidama.

52. 10. septembril 2015. aastal tundis teine kaebaja end äkitselt halvasti ja istung tuli katkestada. 11. septembri 2015. aasta hommikul kukkus ta ratastoolist maha ja ta viidi tervisekontrolli. Istungit ei saanud toimuda.

53. 4. augusti 2016. aasta määrusega eraldas Harju Maakohus kolmeteistkümne süüdistatava kriminaalasja põhiasjast, sest nad olid sõlminud kokkuleppemenetluses kokkuleppe.

54. Näib, et 5. oktoobri 2016. aasta kohtuistungil Harju Maakohtus haigestus üks kahest rahvakohtunikust, kes menetlesid asja koos kutselise kohtunikuga, ning ta tuli asendada varurahvakohtunikuga. Selle tagajärjel tagastas maakohus pärast 13. oktoobrit 2016. aastal kõik juba uuritud tõendid prokuratuurile ning asja arutamine pidi otsast peale hakkama nende süüdistatavate suhtes, kes ei olnud kokkulepet sõlminud.

55. Harju Maakohtu selgituse järgi 17. märtsi 2017. aasta määruses (vt punkte 20 ja 42 eespool) oli välja vahetatud rahvakohtunik ise tegelikult varurahvakohtunik olnud. Ta pidi kohtumenetluse alguses asuma algesse kohtukoosseisu kuulunud, kuid vahetult enne esimest kohtuistungit haigestunud rahvakohtuniku asemele. Maakohus otsustas siis uut varurahvakohtunikku mitte määrata. Seadusest tulenev kohustus selleks puudus. Lisaks soovis maakohus asja arutamisega alustada ja mitte katkestada esimest istungit, millest võtsid osa kõik süüdistatavad ja nende kaitsjad.

56. Kriminaalmenetluse seadustiku §-i 296 lõikele 3 (vt punkti 62 allpool) tuginedes tegi prokurör 20. oktoobri 2016. aasta istungil ettepaneku, et tõendeid, mis olid juba esitatud ja mida oli eelmine kohtukoosseis enne 13. oktoobrit 2016. aastal juba uurinud, ei esitataks uuesti. Need tõendid sisaldasid dokumentaalseid tõendeid ja jälitustoimingutega kogutud salvestisi ning nendega seotud protokolle. Kohtunik leidis samuti sel ajal, et kohtukoosseisu ainult ühe liikme asendamine ei tingi kõikide nende tõendite uuesti uurimist, sest uus rahvakohtunik saab neid uurida protokollide alusel või hiljem arutelu ajal. Kaebajate kaitsjad olid kindlalt selle ettepaneku vastu. See tähendas, et prokuratuur pidi hakkama kõiki tõendeid, nimelt protokolle, helisalvestisi jne kohtule ja kaitsjatele uuesti esitama.

57. Sellegipoolest otsustas Harju Maakohus 10. veebruaril 2017. aastal jätkata tõendite uurimist järelejäänud süüdistatavate suhtes alates sellest ajast, mil rahvakohtunik oli tulnud asendada. Maakohus andis prokuratuurile korralduse tagastada kohtule tõendid, mida kohus oli varem juba vahetult uurinud. Maakohus tegi seda sellepärast, et tagada süüdistatavate õigus kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul, võttes arvesse asjaolu, et kõnealuste tõendite olemust arvestades see nende kaitsõigusi ei mõjuta. Tõendid ei olnud kohtus esitatud suulised tõendid ja uus rahvakohtunik sai neid uurida protokollide alusel. Oma otsustuse toetuseks viitas maakohus EIK-i otsusele kohtuasjas *Škaro vs. Horvaatia* (nr 6962/13, 6. detsember 2016). Tallinna Ringkonnakohus ei võtnud menetlusse kaebajate kaitsjate esitatud määruskaebust selle konkreetse menetlusotsustuse peale ning selgitas, et seda määrust saab vaidlustada üksnes hiljem asjas tehtud Harju Maakohtu otsuse, mida ei olnud veel tehtud, peale esitatavas apellatsioonkaebuses. Riigikohus menetlusluba ei andnud.

58. 17. märtsi 2017. aasta määrusega eraldas Harju Maakohus veel kahe süüdistatava kriminaalasja põhiasjast.

59. Kohtumenetluse ajal ajavahemikus 19. märtsist 2015. aastal kuni 13. oktoobrini 2017. aastal toimusid istungid 2015. aasta märtsis (kaks päeva, vt ka punkte 17 ja 37 eespool), 2015. aasta juunis (viis päeva; maakohus tegi ettepaneku ka istungite pidamiseks juuni lõpus, aga kaitsjatele enne septembrit ei sobinud), 2015. aasta septembris (kümme päeva), 2015. aasta oktoobris (neliteist päeva), 2015. aasta detsembris (kuus päeva), 2016. aasta veebruaris (kaks päeva),

2016. aasta märtsis (üheksa päeva), aprillis (kaksteist päeva), 2016. aasta mais (kolm päeva), 2016. aasta juunis (üks päev), 2016. aasta augustis (kaks päeva), 2016. aasta oktoobris (kuus päeva), 2016. aasta novembris (kümme päeva), 2016. aasta detsembris (seitse päeva), 2017. aasta jaanuaris (üks päev), 2017. aasta märtsis (kuus päeva), 2017. aasta aprillis (viis päeva), 2017. aasta mais (kümme päeva), 2017. aasta juunis (üks päev) ja 2015. aasta septembris (kuus päeva).

60. 13. oktoobri 2017. aasta otsusega mõistis maakohus kaebajad koos ülejäänud viie samas kriminaalmenetluses süüdistatavaga süüdi.

B. Asjakohane riigisisene õigus

61. Kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) §-i 127 lg 1 sätestab, et tõkendit valides arvestatakse kriminaalmenetlusest või kohtuotsuse täitmisest kõrvalehoidumise, kuritegude toimepanemise jätkamise või tõendite hävitamise, muutmise ja võltsimise võimalikkust, karistuse raskust, kahtlustatava, süüdistatava või süüdimõistetud isikut, tema tervist, perekonnaseisu ja muid tõkendi kohaldamise seisukohalt tähtsaid asjaolusid.

62. KrMS-i § 296, mis käsitleb tõendi avaldamist, on sõnastatud järgmiselt.

§ 296. Teabesalvestise, asitõendi või dokumendi esitamine tõendina

„(1) Kohtumenetluse pool võib taotleda, et kohus võtaks tõendina vastu teabesalvestise, asitõendi või dokumendi, arvestades käesoleva seadustiku §-des 289¹, 290¹, 291, 292 ja 294 sätestatud piiranguid.

[---]

(3) Kui kohus võtab lõikes 1 nimetatud tõendi vastu, siis loeb tõendi esitanud kohtumenetluse pool selle tervikuna või osaliselt ette või avaldab muul viisil, arvestades konkreetse tõendi olemust ning selle kasutamise eesmärki. Tõendi võib poolte kokkuleppel jätta avaldamata, kui kohus leiab, et see ei ole vastuolus kohtuistungis avalikkuse põhimõttega.“

KAEBUSED

63. Konventsiooni artikli 5 lõike 3 alusel kaebasid kaebajad selle üle, et nende vahi all pidamine oli ülemäära pikk.

64. Teine kaebaja kaebas veel selle üle, et tema vahi all pidamine ja transportimine erinevate vanglate vahel rikkus konventsiooni artiklit 3, sest tingimused ei olnud ratsastoolis olevale isikule kohased ja piisav (meditsiini-)abi ei olnud tagatud.

ÕIGUSKÜSIMUSED

65. Kaebuste sarnast sisu arvestades peab EIK kohaseks käsitleda neid ühes otsuses.

A. Konventsiooni artikli 5 lõike 3 väidetav rikkumine

66. Asjasse puutuvus ulatuses sätestab konventsiooni artikli 5 lõige 3 järgmist:

„Iga lõike 1 punkti c kohaselt vahistatud või kinnipeetud on õigus kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul või vabastamisele kuni asja arutamiseni. Vabastamise tingimuseks võib olla tagatiste kohaldamine asja arutamisele ilmutamiseks.“

1. Kaebeõiguse kuritarvitamine

67. Riigi arvates kuritarvitasid kaebajad oma kaebeõigust, sest nad esitasid EIK-ile vaid teatud infokilde nende vahi all pidamise pikendamise ja põhjendatuse kontrollimise kohta. See jättis mulje, nagu ei oleks riigi kohtud nende vahi all pidamise põhjendatust korrapäraselt ja põhjalikult kontrollinud ning nagu riik oleks vastutav ülemäära kaua kestnud menetluse eest. Lisaks ei esitanud teine kaebaja informatsiooni, mis tõendab, et kohtueelses ja kohtumenetluses hinnati tema jätkuvat vahi all pidamist muu hulgas tema tervises seisundist lähtudes.

68. Kaebajad seda vastuväidet ei kommenteerinud.

69. EIK kordab, et mittetäielikku ja selle tõttu eksitavat informatsiooni võib tõepoolest pidada kaebeõiguse kuritarvitamiseks, eriti kui kõne all olev informatsioon puudutab kohtuasja põhiküsimust ja informatsiooni esitamata jätmise kohta ei anta piisavaid selgitusi (vt *Gross vs. Šveits* [suurkoda], nr 67810/10, punkt 28, EIK 2014; vt ka *Predescu vs. Rumeenia*, nr 21447/03, punktid 25–26, 2. detsember 2008, ja *Komatinović vs. Serbia* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 75381/10, 29. jaanuar 2013).

70. Kuid käesolevas asjas leiab EIK, et sel ajal, kui ta otsustas riiki kaebustest teavitada, oli tal piisav teave kohtuasja oluliste asjaolude kohta kaebajate esitatud materjalide põhjal.

71. Sellest tulenevalt tuleb riigi esialgne vastuväide kaebeõiguse kuritarvitamise kohta rahuldamata jätta.

2. Selge põhjendamatus

(a) Poolte seisukohad

(i) Riik

72. Riigi sõnul on vahi all pidamise aeg, mida tuleb arvesse võtta, esimese kaebaja puhul kolm aastat, viis kuud ja kolmkümmend päeva (alates 14. aprillist 2014. aastal, mil politsei ta vahi alla võttis, kuni tema süüdimõistmiseni 13. oktoobril 2017. aastal) ning teise kaebaja puhul kolm aastat, viis kuud ja kuus päeva (alates 14. aprillist 2014. aastal, mil ta vahi alla võeti, kuni tema vabastamiseni 19. septembril 2017. aastal).

73. Mõlema kaebaja vahi all pidamise põhjendatust kontrollisid maa- ja ringkonnakohus mitmel korral ning Riigikohus kaebuste menetluse võtmisest keeldumisel. Asjaomased määrused tehti pärast istungi pidamist ning need sisaldasid igakülgseid sisulisi põhjendusi, milles viidati kohtuasja konkreetsetele asjaoludele, mitte ei kasutatud üldisi ja abstraktseid argumente ega tuginetud identsetele või stereotüüpsetele vahi all pidamise alustele. Riik nentis, et kuigi määrustes leidis mõningaid korduvaid elemente – näiteks põhjendatud kahtlus kui vahi all pidamise eeldus püsis kogu menetluse jooksul –, siis üldiselt kujunesid kohtute põhjendused uurimisstaadiumi ja aja möödumise alusel.

74. Põhjendatud kahtlus, et kaebajad kuulusid üle-eestilisse kuritegelikku ühendusse (ja olid toime pannud ka muid kuritegusid), tugines erinevatele konkreetsetele tõenditele – jälitusprotokollid, vastused rahvusvahelise õigusabi taotlustele, kannatanute ja kahtlustatavate ütlused, läbiotsimisprotokollid jne. Selle kahtluse püsimist kinnitati kogu menetluse jooksul ning menetluse edasiliikudes piirdusid kohtud kontrollimisega, ega see kahtlus ole ära langenud.

75. Riik rõhutas, et kaebajate vahi all pidamist ei õigustatud kordagi pelga viitega kõnealuste kuritegude raskusele või võimalike karistuste rangusele. Selle asemel leidsid kohtud, et nende vahi all pidamise alus oli kartus, et vabaduses viibides jätkavad nad samasuguste kuritegude, milles neid kahtlustati ja süüdistati, toimepanemist. Kohtute põhistuste järgi põhines see kartus senisel süstemaatilisel kriminaalsel tegevusel, selle pikaajalisel kestusel ning asjasse puutuvate isikute hierarhilistel suhetel ja nende omavahelisel konspiratiivsel suhtlusel. Kõnealust kuritegu peeti nn elustiilikuriteoks ja asjaolu, et isikut lihtsalt kahtlustatakse kuriteos, ei takista tal selliste kuritegude toimepanemisega jätkamist.

76. Riik juhtis tähelepanu ka sellele, et riigi kohtud ei tuginenud vaid ühele vahi all pidamise alusele. Menetluse jooksul märkisid kohtud ka seda, et oli oht, et kaebajad võivad tunnistajaid ja vabaduses viibivaid kaassüüdistatavaid mõjutada. Esimese kaebaja puhul peeti seda ohtu eriti suureks tema positsiooni tõttu kriminaalses hierarhias. Teise kaebaja puhul muutis ohu, et ta võib tunnistajaid mõjutada, usutavamaks tema autoriteet kriminaalses maailmas ja kahtlus, et ta oli dokumente võltsinud ja inimkaubanduse ohvrit peksnud. Hilisemas menetlusstaadiumis 2016. aastal tuvastasid riigi kohtud ka teise kaebaja põgenemisohu. Riigi väitel nende asjaolude valguses vahi all pidamise aluseid lisandus, mitte ei vähenenud menetluse käigus.

77. Riik märkis veel, et riigi kohtud hindasid võimalust asendada kaebajate vahi all pidamine leebema tõkendiga, eelkõige elektroonilise valvega. Kuid elektroonilise valve piiratuse tõttu – see ei hõlmanud mobiiltelefone ega muid sidevahendeid – leiti, et see tõkend ei takista kaebajatel kuritegeliku ühenduse tegevust korraldamast ning seega ei välista see kuritegude toimepanemise jätkumist. Kuna eeltoodud põhjustel jäeti vahi all pidamise tõkendi asendamise võimalus kõrvale, ei olnud vajalik seda teemat igas kohtumääruses spetsiaalselt käsitleda.

78. Menetluse pikkusega seoses rõhutas riik kõigepealt kohtuasja märkimisväärset mahukust – see hõlmas arvukalt süüdistatavaid, sellega ühendati teisi kriminaalasju ja kohtueelses etapis koguti suurel hulgal materjali.

79. Kohtueelne menetlus toimus kiiresti ning kaebajate vahi alla võtmisest kuni süüdistusakti kohtusse esitamiseni kulus vaid üheksa ja pool kuud. Igal juhul hakkasid kohtud menetluse käigule tähelepanu pöörama juba kohtueelses staadiumis, märkides kohtuasja keerukust ja mahukust ning kontrollides, et ei esineks põhjendamatuid viivitusi. Menetluse käigus pöörasid kohtud järjest enam tähelepanu menetluse läbiviimisele, võttes arvesse nii ametivõimude kui ka süüdistatavate käitumist. Kohtud hindasid ka avaliku huvi olemasolu, mis õigustas kaebajate vahi all pidamise tähtsust pikendamist.

80. Kohtumenetluse jooksul ei esinenud ametivõimudest tingitud tegevusetust ega põhjendamatuid seisakuid. 2. märtsil 2015. aastal toimunud eelistungist kuni viimase kohtuistungini 28. septembril 2017. aastal peeti Harju Maakohtus kokku 117 istungit. Paaril korral tuli kohtu määratud ajal toimuma pidanud istung kaitsjate

tiheda ajakava tõttu edasi lükata. Mõnikord tuli istung katkestada, sest teine kaebaja tundis end halvasti (vt punkti 52 eespool). Kaitsjad esitasid ka mitmeid taotlusi ja edasikaebusi (näiteks prokuröri ja kohtukoosseisu taandamise taotlusi), mida tuli käsitleda ja mis omakorda venitas menetlust.

81. Mis puudutab väidetavat viivitust selle tõttu, et rahvakohtunik jäi haigeks, kohtukoosseisu pidi muutma ja otsustati tõendeid uuesti uurima hakata, siis riik on kindlal seisukohal, et seda ei saa riigile süüks panna. Menetluse alguses kaasati ka varurahvakohtunik, kuid ta pidi kohe alguses teise rahvakohtuniku asemele asuma. Uue varurahvakohtuniku määramata jätmine (et mitte menetluse algusega viivitada) ei ole riigisisese õiguse alusel menetlusviga. Hoopis kaebajate kaitsjad põhjustasid viivituse, kui nad ei nõustunud prokuröri ettepanekuga mitte uurida vahetult uuesti kõiki tõendeid, mis olid juba kohtule avaldatud ja lubatavaks tunnistatud. Tõendite teist korda uurimisele kulus ligikaudu neli kuud, enne kui Harju Maakohus otsustas selle lõpetada ja jätkata kohtuliku arutamisega sealt, kus see varem pooleli jäi.

82. Teise kaebaja tervise kohta rõhutas riik, et kriminaalmenetluses hinnatakse tervisega seonduvaid küsimusi ja kinnipidamistingimusi üksnes niivõrd, kui on vajalik tuvastamiseks, kas isiku vahi all pidamine on üldse võimalik. Kui isikul on vastuväiteid seoses konkreetsete kinnipidamistingimuste või tervishoiuteenuste kättesaadavuse või kvaliteediga, siis neid tuleks käsitleda eraldi menetluses (vt punkti 118 allpool). Praeguses asjas hindasid riigi kohtud vahi all pidamise kooskõla teise kaebaja terviseseisundiga iga kord, kui nad otsustasid vahi all pidamise tähtaega pikendada. Märgiti, et ta on ratastoolis olnud kakskümmend kaks aastat, senini elas ta üksi ilma abiliseta ja ta sai teha pikki reise välismaale. Vanglakambrid, samuti voodid ja tualetid olid kohandatud ratastoolis oleva isiku jaoks ning meditsiiniabi oli teisele kaebajale tagatud.

83. Menetluse käigus määrati kohtumeditiinilisi ekspertiise, milles kõigis leiti, et teise kaebaja tervis ei välista tema vahi all pidamist eeldusel, et täidetud on mõned tingimused, näiteks abi osutamine ning ravi- ja taastusraviplaanist kinnipidamine. Ekspertidid kutsuti ka kohtusse ja kaebajate kaitsjad said neid küsitleda. Mitu korda küsisid kohtud teise kaebaja tervise kohta infot prokuröridelt, Justiitsministeeriumilt ja vanglatelt ning saadud teavet võeti kohtuistungitel ja asjaomastes määrustes arvesse.

84. 19. septembril 2017. aastal lõpetas Harju Maakohus teise kaebaja vahi all pidamise tema tervise tõttu. Kuigi maakohus ei selgitanud täpselt, miks ta muutis oma varasemat arvamust vanglatingimuste kohta, võib eeldada, et teise kaebaja vahi all pidamise eesmärk ei kaalunud enam üles kinnipidamise pikkuse mõju tema tervisele.

(ii) Kaebajad

85. Mõlemad kaebajad kaebasid oma kaebustes ülemäära pika vahi all pidamise üle. Nende väitel tuginesid riigisisessed kohtud nende vahi all pidamise tähtaja pikendamisel korduvalt samadele alustele ega hinnanud tegelikult vahi all pidamise vajadust, nad ei kaalunud leebema tõkendi (elektroonilise valve) kohaldamise võimalust ning sisuliselt pikendasid vahi all pidamise tähtaega automaatselt.

86. Viidates vajadusele hakata tõendeid uuesti uurima pärast ühe rahvakohtuniku muutumist, väitis esimene kaebaja, et kuna varurahvakohtunikku menetluse alguses ei määratud, siis ei täitnud kohtud oma hoolsuskohustust.

87. Teise kaebaja sõnul oleks ta tulnud oma tervise tõttu vabastada, sest vanglatingimused ei olnud kohandatud tema vajadustele vastavaks ning vanglas pakutav (meditsiini-)abi ei olnud tema tervist arvestades piisav.

(b) EIK-i hinnang

88. Praeguses asjas peab EIK otsustama, kas kaebajate vahi all pidamise pikkus oli mõistlik ja kas austati nende õigust kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul või vabastamisele kuni asja arutamiseni, nagu nõuab konventsiooni artikli 5 lg 3.

89. Üldpõhimõtted konventsiooni artikli 5 lõike 3 kohaldamise kohta on esitatud kohtuasjades *Buzadji vs. Moldova Vabariik* ([suurkoda], nr 23755/07, punktid 84–91, 102, EIK 2016) ja *Merabishvili vs. Gruusia* ([suurkoda], nr 72508/13, punktid 222 ja 225, 28. november 2017); nimetatud põhimõtete hiljutist kohaldamist praeguse kohtuasjaga sarnases asjas vt *Štvrtecký vs. Slovakkia* (nr 55844/12, 5. juuni 2018).

90. Nendest põhimõtetest juhindudes teeb EIK esmalt kindlaks, kas kõnealune vahi all pidamise aeg oli pikk, ning seejärel hindab vahi all pidamise pikkuse mõistlikkust ja seda, kas riigiasutused täitsid menetluse läbiviimisel hoolsuskohustust, ja viimaseks teeb EIK otsuse.

(i) Vahi all pidamise ajavahemik

91. Esimese kaebaja asjas kestis konventsiooni artikli 5 lõike 3 alusel arvesse võetav vahi all pidamise ajavahemik kolm aastat, viis kuud ja kolmkümmend päeva alates tema vahistamisest 14. aprillil 2014. aastal kuni 13. oktoobrini 2017. aastal, mil maakohus ta süüdi mõistis.

92. Teise kaebaja asjas kestis asjasse puutuv ajavahemik kolm aastat, viis kuud ja kuus päeva alates tema vahistamisest 14. aprillil 2014. aastal kuni tema vahi alt vabastamiseni 19. septembril 2017. aastal.

93. EIK märgib kohe alguses, et kaebajate vahi all pidamise pikkus – üle kolme aasta ja viie kuu – on muret tekitav ja see peab olema väga korralikult põhjendatud. Aga kuna tegemist on klassikalise näitega organiseeritud kuritegevusest, siis on EIK valmis mõnna, et selle tõttu on uurimisasutuste ja hiljem kohtute töö asjaolude ja ühenduse iga liikme vastutuse ulatuse kindlakstegemise poolest raskem. Sellest tulenevalt võib olla mõistlik kohaldada pikemat vahi all pidamist kui muudes asjades. EIK-i arvates tuleks artikli 5 lõike 3 järgimise hindamisel arvesse võtta ka asjaolu, et asi puudutas kõnealuse kuritegeliku ühenduse allstruktuuride juhte (vt eespool viidatud *Štvrtecký*, punkt 58, edasiste viidetega).

(ii) Vahi all pidamise pikkuse mõistlikkus

94. EIK mõnab ja kaebajad ei vaidle vastu, et põhjendatud kahtlus, et nad olid kuriteod, milles neid süüdistati, toime pannud, püsis kogu kriminaalmenetluse aja ja lõpuks mõisteti nad ka süüdi. Põhjendatud kahtlust kontrollisid riigisisised kohtud iga kord, kui nad otsustasid kaebajate vahi all pidamise tähtaja pikendamise üle.

95. Tuleb veel kindlaks teha, kas riigisisised asutused esitasid asjasse puutuvaid ja piisavaid aluseid, mis hõlmasid kogu kaebajate vahi all pidamise ajavahemikku.

96. EIK märgib, et peamise vahi all pidamise tähtaja pikendamise alusena tuginesid riigisisised kohtud oma määrustes pidevalt ohule, et kaebajad võivad kuritegude toimepanemist jätkata. Ehk kohtute arvates oli oht, et vabaduses viibides jätkavad kaebajad kuritegeliku ühenduse toimimiseks vajalikes tegevustes osalemist.

97. EIK möönab, et kuritegude toimepanemise jätkumise ohtu võib põhimõtteliselt pidada isiku vahi all pidamise oluliseks ja piisavaks aluseks. Kuid seda ohtu tuleb kohaselt põhjendada ning ametivõimude põhistus ei tohi olla abstraktne, üldine ega stereotüüpne (vt eespool viidatud *Merabishvili*, punkt 222).

98. EIK märgib, et riigisisised kohtud õigustasid ohtu, et kaebajad võivad kuritegude toimepanemist jätkata, nende pikaajalise kuuluvusega kuritegelikku ühendusse, selle süstemaatilise ja hästi korraldatud toimimisega, kaebajate juhtrolli ja positsiooniga ühenduses ning nende sotsiaalse keskkonna ja üldise elustiiliga. Riigisisised kohtud rõhutasid eelkõige seda, et isiku suhtes kriminaalmenetluse läbiviimine ega isegi tema ajutine kinnipidamine ei lõpeta tingimata selle isiku kuuluvust kuritegelikku ühendusse, sest ühendus toetab oma liikmeid sellistes olukordades. Kohtud viitasid konkreetsele näitele, kus see oli kõnealuse kuritegeliku ühenduse puhul aset leidnud. Riigisiseste kohtute järgi tõendas ohtu, et kaebajad võivad jätkata kuritegude toimepanemist, veel see, et esimese kaebaja suhtes viidi läbi veel ühte kriminaalmenetlust ning teine kaebaja oli varem süüdi mõistetud.

99. EIK on nõus, et vahi all pidamise eesmärk oli katkestada ühenduse liikmete omavahelised seosed ning vältida ühenduse toimevõime taastamist ja taaskoostumist, et ühendus saaks ühel hetkel tulevikus oma kriminaalse tegevusega jätkata.

100. Lisaks ohule, et kaebajad võivad kuritegude toimepanemist jätkata, tuginesid riigisisised kohtud ka ohule, et nad võivad hakata tunnistajaid ja vabaduses viibivaid kaassüüdistatavaid mõjutama (vt punkte 9, 17, 28, 29, 32, 41 ja 42 eespool). EIK märgib, et kui kaebajate väidetava kriminaalse tegevuse organiseeritusest tulenev üldine oht välja arvata, siis tuginesid riigisisised kohtud otsuse tegemisel kaebajate juhtpositsioonile ja autoriteedile kuritegelikus ühenduses. Teise kaebaja kohta märkisid kohtud ka seda, et ta oli varem dokumente võltsinud ja inimkaubanduse ohvri suhtes vägivalda kasutanud. EIK tunnistab, et praeguse kohtuasjaga sarnastes asjades, mis puudutavad organiseeritud kuritegevuse grupeeringuid, on oht, et vahistatu võib vabastamise korral tunnistajad või kaassüüdistatavaid survestama hakata või menetlust muul viisil takistada, sageli erakordselt suur (vt eespool viidatud *Štvrtecký*, punkt 61). Praeguses asjas püsis kaebajate poolt tunnistajate mõjutamise oht kuni kohtumenetluse hilisema staadiumini (Harju Maakohtu 17. märtsi 2017. aasta määruse järgi ei olnud selles menetlusstaadiumis ühtegi tunnistajat veel üle kuulatud, vt punkti 42 eespool).

101. Võttes arvesse menetluse seisu ja asjaolu, et mitu kaassüüdistatavat oli juba süüdi mõistetud, viitasid riigisisised kohtud teise kaebaja puhul ka tema põgenemise ohule (vt punkti 41 eespool). Kuid sellele alusele ei tuginetud pidevalt.

102. Kokkuvõttes leiab EIK, et ei saa öelda, et põhjused, millele tugineti, eelkõige kuritegude toimepanemise jätkumise oht, olid stereotüüpsed ja abstraktsed, samuti ei saa öelda, et kohtud kas või üks kord viitasid vahi all pidamise alustele

näitamata, kuidas need alused kaebajate kohtuasja konkreetsete asjaolude suhtes kehtisid.

103. Veel märgib EIK, et riigisisesed kohtud kaalusid, kas vahi all pidamise asemel oleks mõni muu tõkend piisav vähendamaks ohtu, et kaebajad jätkavad kuritegeliku ühenduse tegevuse korraldamist. Vastus oli eitav, arvestades kriminaalset tegevust, milles kaebajaid kahtlustati ja süüdistati.

104. Teise kaebaja arvates pidanuksid kohtud ta kehva ja vahi all pidamise aja jooksul järjest halveneva tervise tõttu vabastama. EIK aga märgib, et artikli 5 lõiget 3 ei saa tõlgendada riigi ametivõimude kohustusena vahistatu tema terviseseisundi tõttu vabastada. Seda, kas vahistatu seisund võimaldab vahi all pidamise jätkamist, peaksid esmajoones hindama riigisisesed kohtud ning nagu EIK on konventsiooni artikli 3 kontekstis leidnud, ei ole riigisisesed kohtud kohustatud isikut tervislikel põhjustel vabastama ega paigutama neid vanglavälisesse haiglasse, et võimaldada neile konkreetset liiki ravi (vt *Kudla vs. Poola* [suurkoda], nr 30210/96, punkt 93, EIK 2000-XI, ja *Jablonski vs. Poola*, nr 33492/96, punkt 82, 21. detsember 2000).

105. Käesolevas asjas võeti teise kaebaja puuet tema vahistamise ja vahi all pidamise otsustamisel kohaselt arvesse. Kohtud võtsid tema seisundit pidevalt arvesse, määrasid kohtumeditiinilisi ekspertiise, kuulasid eksperte kohtus üle ning uurisid põhjalikult tema vahi all pidamise tingimusi ja kohase arstiabi kättesaadavust vanglas. Tema konkreetsete vajaduste rahuldamiseks vanglas tehti mitmeid kohandusi. Kuid tema puuet ja rohkemaid füüsilise rehabilitatsiooni võimalusi väljaspool vanglat arvesse võttes vabastas siiski Harju Maakohus teise kaebaja vahi alt. Kuna aga puudub alus kahelda teise kaebaja tervisele varem antud (eksperdi-)hinnangute asjakohasuses või vanglatingimuste nõuetelevastavuses, siis ei anna tema hilisem vabastamine EIK-i arvates alust järeldada, et vabastamisele eelnenud vahi all pidamine oli konventsiooniga vastuolus.

106. Sellest tulenevalt leiab EIK, et riigisisesed kohtud põhistasid kaebajate vahi all pidamist uurimise ja kohtumenetluse ajal kohaselt ja piisavalt.

107. Samuti on oluline märkida, et kaebajate vahi all pidamisega seoses oli laialdaselt menetluslikke tagatisi: kohtutel oli seadusest tulenev kohustus korrapäraselt ja sageli kontrollida vahi all pidamise põhjendatust, kaebajatel oli võimalik mõistliku aja tagant taotleda oma vabastamist, kohtuistungid toimusid kaebajate või nende kaitsjate osavõtul ning olulisi otsuseid oli võimalik edasi kaevata ja neid vaatasid läbi mitu kohtunikku.

(iii) Kas riigisisesed ametivõimud täitsid menetluse läbiviimisel hoolsuskohustust?

108. Kaebajate vahi all pidamise põhjuste asjakohasusele ja piisavusele antavat hinnangut ei saa vaadata kaebajate tegelikult vahi all veedetud aja pikkusest lahus. Sellest tulenevalt tuleb kindlaks teha, kas kohtuvõim täitis menetluse läbiviimisel hoolsuskohustust. Nõude täitmise hindamisel võtab EIK muu hulgas arvesse kohtueelse uurimise ja kohtumenetluse kogupikkust, kohtuasja (õiguslikku ja faktilist) keerukust, seotud süüdistatavate arvu ning kaebajate ja ametivõimude käitumist, sealhulgas võimalikke põhjendamatuid viivitusi.

109. Praeguses asjas nõustub EIK, et menetlus oli märkimisväärselt mahukas ja keerukas, võttes arvesse seotud süüdistatavate arvu ja uurimise all oleva kuritegeliku

ühenduse tegevuse kestust. Kohtuasjas oli vaja selgitada asjaolusid seoses kuritegeliku ühenduse loomise, arendamise, liikmelisuse, struktuuri, juhtimise ja hierarhiaga, samuti selle ühenduse nimel või poolt või huvides toime pandud kuritegudega. Kindlaks tuli teha iga kuritegelikku ühendusse kuuluva isiku vastutuse ulatus.

110. Alates kaebajate vahistamisest 14. aprillil 2014. aastal kestis kohtueelne menetlus ligikaudu üheksa ja pool kuud. EIK-ile esitatud materjalidest ei nähtu mingeid viivitusi ega katkestusi menetluses. Kaebajad ei ole väitnud ka vastupidist. On märkimisväärne, et kaebajate vahi all pidamisega seoses jälgisid riigisiseseid kohtud kohtueelset menetlust hoolikalt tagamaks, et vahi all pidamine ei kujuneks ülemäära pikaks. Selles staadiumis eemaldati kolme kahtlustatava, kelle asukoht oli teadmata või kes kandsid karistust välismaal, materjalid kaebajate kriminaalasjast, et tagada asja kiire menetlemine (vt punkti 13 eespool).

111. Kohtumenetluse staadiumi kohta märgib EIK, et kohtuistungeid – kokku 117 ligikaudu kahe aasta ja seitsme kuu vältel – peeti korrapäraselt ja suhteliselt lühikeste vahedega ehk iga kuu või peaaegu iga kuu. Kohtuistungite toimumise aegade määramisel arvestati kaebajate esindajate graafikuga ning sellest tulenevalt tuli paaril korral istung edasi lükata (vt punkti 51 eespool), mille tagajärjel tekkis istungite vahele pikem paus.

112. Esimese kaebaja etteheite kohta, et varurahvakohtunikku ei määratud ja sellest tulenevalt tuli suurt hulka tõendeid uuesti uurida, märgib EIK, et Harju Maakohus tegelikult selgitas kaebajatele kohtukoosseisu muutumise asjaolusid (vt punkte 20 ja 42 eespool). EIK-il pole põhjust kahelda riigisiseste kohtute selgituses, et üks esialgse kohtukoosseisu rahvakohtunikest juba oli varurahvakohtunik, kes pidi kohe kohtumenetluse alguses ühe rahvakohtuniku asemele asuma. EIK võtab arvesse ka riigisisese maakohtu selgitust, et kohus ei soovinud menetluse algust edasi lükata, et määrata uus varurahvakohtunik, kes istungitel osaleks (see ei olnud ka riigisisese õiguse alusel nõutud).

113. Mis puudutab rahvakohtuniku asendamise tagajärgi, siis EIK ei käsitlenud kaebajate põhjendusi selle kohta, miks nad ei nõustunud prokuröri ettepanekuga juba uuritud tõendeid teist korda mitte avaldada. Riigisisese õiguse alusel (vt punkti 62 eespool) oli neil selleks õigus. Nende keeldumise tagajärjel kulutati ajavahemikus 13. oktoobrist 2017. aastal kuni 10. veebruarini 2017. aastal üsna palju aega esialgse kohtukoosseisu poolt juba uuritud tõendite teist korda avaldamisele ja uurimisele.

114. Eeltoodust tulenevalt märgib EIK, et olukorras, kus asja arutavat esialgset kohtukoosseisu tuleb menetluse ajal muuta, võib võtta meetmeid, millega tagada, et asja edasi menetlevatel kohtunikel on tõenditest ja argumentidest korralik arusaam – näiteks teha kättesaadavaks protokollid, kui tunnistaja usaldusväärsuses ei kahelda (vt *Cutean vs. Rumeenia*, nr 53150/12, punkt 61, 2. detsember 2014). Praeguses asjas pärast mitut istungit, kus esitati tõendeid, mida olid kohtukoosseisu kolmest kohtunikust kaks juba uurinud, otsustas riigisisene kohus sellega mitte jätkata, sest uuel rahvakohtunikul oli võimalus neid tõendeid protokollide alusel uurida. Kuigi EIK ei hinda, kas see menetlusotsustus oli riigisisese õigusega kooskõlas, on EIK nõus, et see oli vajalik tagamaks, et kaebajate kohtumenetlus toimub mõistliku aja jooksul.

115. Eeltoodud põhjendustel leiab EIK, et asjaomastel ajavahemikel täitsid ametivõimud ja kohtud kaebajate asjas hoolsuskohustust.

(iv) Järeldus

116. Eeltoodust tulenevalt leiab EIK, et kaebus on selgelt põhjendamatu ja tuleb jätta konventsiooni artikli 35 lõike 3 punkti a ja lõike 4 kohaselt läbi vaatamata.

B. Konventsiooni artikli 3 väidetav rikkumine

117. Konventsiooni artikkel 3 on sõnastatud järgmiselt:

„Kedagi ei või piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada.”

1. Poolte seisukohad

118. Riik väitis, et konventsiooni artikli 3 alusel esitatud teise kaebaja kaebus on vastuvõetamatu, sest ta ei ole ammendanud riigisiseseid õiguskaitsevahendeid. Riigi väitel ei olnud tervise ning vangla- ja transporditingimuste kohasusega seotud kaebuste esitamine teise kaebaja suhtes toimivas kriminaalmenetluses asjakohane ega tõhus õiguskaitsevahend, mida tuli artikli 3 alusel esitatud kaebuse puhul ammendada. Kriminaalasja arutavad kohtud käsitlesid teise kaebaja tervisega seonduvaid küsimusi vaid niivõrd, kui see oli vajalik välja selgitamiseks, kas tema vahi all pidamine on võimalik.

119. Riigi sõnul peeti teist kaebajat vahi all kolmes erinevas vanglas – Tallinna vanglas, Tartu vanglas ja Viru vanglas. Vangla- ja transporditingimusi puudutavad kaebused oleks kõigepealt tulnud esitada konkreetsele vanglale ja seejärel asjaomasesse halduskohtusse, et väidetavat kahju vältida või see kõrvaldada, või kui see ei olnud võimalik, siis nõuda kahju hüvitamist. Kaebused seoses väidetavalt puuduliku arstiabi ning vajalike teenuste kättesaadavuse ja eriarsti juurde suunamisega oleks tulnud esmalt esitada asjaomasele vanglale ja seejärel asjaomasesse halduskohtusse. Kui teisel kaebajal oli kaebusi seoses vanglas osutatava tervishoiuteenuse kvaliteediga, oleks tulnud esitada hagi tsiviilkohtusse, sest riigisisese õiguse alusel on kinnipeetava ja arsti vaheline suhe tsiviilõiguslik. Riik esitas riigisisese kohtupraktika näiteid selle kohta, kuidas on kasutatud õiguskaitsevahendeid mittekohaste vanglatingimuste ja väidetavalt ebapiisavate tervishoiuteenuste vaidlustamiseks.

120. Alternatiivselt väitis riik, et teine kaebaja kuritarvitas oma individuaalkaebuse esitamise õigust, kui moonutas asjaolusid ja jättis olulisi dokumente esitamata. Riik lisas, et kaebus on igal juhul selgelt põhjendamatu.

121. Teine kaebaja riigi vastuväidetele ei vastanud.

2. EIK-i hinnang

122. EIK kordab, et riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamise kohustus tähendab, et kaebaja peab tavapäraselt kasutama kättesaadavaid õiguskaitsevahendeid, mis on piisavad tema kaebuse suhtes, mis on konventsiooni alusel esitatud. Selliste õiguskaitsevahendite olemasolu peab olema piisavalt kindel

mitte ainult teoorias, vaid ka praktikas, sest vastupidisel juhul ei ole need nõuetekohaselt kättesaadavad ega tõhusad (vt *Vučković jt vs. Serbia* (esialgne vastuväide) [suurkoda], nr 17153/11 ja veel 29, punkt 71, 25. märts 2014).

123. Käesoleva kohtuasja asjaolude juurde tulles nõustub EIK riigiga, et kaebajate vahi all pidamisega seotud menetluse konkreetse ja piiratud ulatuse tõttu ei ole see menetlus asjakohane ega tõhus õiguskaitsevahend käsitlemaks sisuliselt teise kaebaja kaebusi ebakohaste vangla- ja transporditingimuste ning puuduliku (meditsiini-)abi üle.

124. Kuid riigi esitatud andmetele ja enda praktikale (vt *Jatsõšõn vs. Eesti*, nr 27603/15, 30. oktoober 2018, ja selles viidatud riigisisene kohtupraktika; *Nikitin jt vs. Eesti*, nr 23226/16 ja veel 6, 29. jaanuar 2019, ja selles viidatud riigisisene kohtupraktika; ja *V. S. vs. Eesti* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 8685/15, EIK 10. oktoober 2018) tuginedes leiab EIK, et riigisiseses õigussüsteemis on kohased õiguskaitsevahendid olemas. Seega teise kaebaja kaebuse sisust tulenevalt oleks ta võinud esitada vastavad kaebused vanglale ja hiljem asjaomasesse halduskohtusse või ta oleks võinud esitada hagi tsiviilkohtusse. Seda ta ei teinud, samuti ei esitanud ta ühtegi argumenti, mis seaks nimetatud õiguskaitsevahendite tõhususe kahtluse alla.

125. Sellest lähtudes leiab EIK, et artikli 3 alusel esitatud teise kaebaja kaebus tuleb konventsiooni artikli 35 lõigete 1 ja 4 alusel jätta riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamata jätmise tõttu läbi vaatamata.

126. Sellest järeldusest tulenevalt ei pea EIK läbi vaatama riigi ülejäänud esialgseid vastuväiteid individuaalkaebuse esitamise õiguse kuritarvitamise kohta ega selle kohta, et kaebus on selgelt põhjendamatu.

Sellest lähtudes EIK ühehäälselt

otsustab kaebused liita;

tunnistab kaebused vastuvõetamatuks.

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 11. juunil 2020. aastal.

Hasan Bakırcı
Sekretäri asetäitja

Egidijus Kūris
Esimees